

Loïs Eijgenraam

Antroposofische kinderopvang

Ik draag dit boek op aan de eerste groep studenten van de School voor Antroposofische Kinderopvang, gestart in 2018, die ik les mocht geven. Dank voor alle gesprekken, de waardevolle lessen, jullie vragen, onze ontmoetingen en de initiatiefracht waarmee jullie het werk op de werkvloer met en voor de kinderen vorm gaven en geven!
Anja, Astrid, Barbara, Bettina, Gertie, Jaimy, Jo Anne, Lisanne, Marieke, Marit, Marouska, Marloes, Malissa, Monique, Nisha, Norah, Sabrina, Sofie, Souhailla, Tamar, Yudit.

Eijgenraam, Loïs

Antroposofische kinderopvang – Zeist: Christofoor

ISBN 978 90 6038 972 0

NUR 854

Redactie: Monique van der Zanden

Eindredactie, layout en zetwerk: Jaap Verheij

Omslagontwerp: Riesenkind

© 2023 Uitgeverij Christofoor, Boulevard 12, 3707 BM Zeist

www.christofoor.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the publisher.

Inhoud

- Inleiding 7
- 1 Geschiedenis van de (antroposofische) kinderopvang in Nederland 13
- 2 Algemene informatie kinderopvang nul tot dertien jaar 23
- 3 Wat is de IASWECE? 30

- Deel 1 Voorschoolse opvang nul tot vier jaar 41**
- 4 Uitgangspunten van de IAWSECE kinderopvang nul tot vier jaar 42
- 5 Liefdevolle interesse voor ieder kind 45
- 6 Echte ervaringen beleven 50
- 7 Hoe ontwikkelen kinderen in de opvang nul tot vier jaar zich en hoe leren zij er? 52
- 8 Ritme 78
- 9 Spel en spelen 89
- 10 Betekenisvol werken 95
- 11 Kunstzinnige activiteiten 99
- 12 De gemeenschap van kinderen, ouders en kinderopvang nul tot vier jaar 109
- 13 Meegaan met de tijd 114

- Deel 2 Buitenschoolse opvang vier tot dertien jaar 133**
- 14 Geschiedenis van de kinderopvang vier tot dertien jaar 134
- 15 Uitgangspunten van de kinderopvang vier tot dertien jaar 136
- 16 Liefdevolle interesse voor ieder kind 137
- 17 Echte ervaringen beleven 147
- 18 Hoe leren kinderen bij de BSO? 149
- 19 Ritme 163

20	Spel en spelen	173
21	Betekenisvol werken	176
22	Kunstzinnige activiteiten	178
23	De gemeenschap van kinderen, ouders, school en pedagogisch medewerkers	183
24	Meegaan met de tijd	187
25	Algemene informatie antroposofische kinderopvang nul tot dertien jaar	202
	Ter afsluiting	208
	Nawoord	209
	Bijlagen	213
	Literatuur	217

Inleiding

Wat is antroposofische kinderopvang?

Bestaat antroposofische kinderopvang of is het opvang die in de antroposofie haar inspiratie vindt? Veel organisaties noemen zich een ‘antroposofische BSO’ of ‘antroposofisch kinderdagverblijf’. Op zich is er niets mis met deze benaming. Een toelichting op de vraag of antroposofische kinderopvang bestaat, is bij de aanvang van het lezen van dit boek, zo meen ik, op zijn plaats. Een van de kenmerken van de antroposofie is, dat ze niets voorschrijft. Met de kennis die een mens heeft van de ontwikkeling van een kind (bijvoorbeeld van lopen-denken-spreken, van het gevoelsleven), de leeftijdsfasen, de kracht van zelfopvoeding, de temperamenten enzovoort, is de mens vrij om zelf de pedagogiek vorm en inhoud te geven. ‘Opvoeden is zelfopvoeden,’ is een uitspraak van Rudolf Steiner (1861-1925), de ontwerper van de pedagogiek van waaruit ook dit boek geschreven is en de grondlegger van de antroposofie. Deze uitspraak betekent dat we een kind pas kunnen opvoeden als we eerst onszelf opvoeden. Of we ontdekken, gaandeweg de opvoeding van het kind dat aan ons is toevertrouwd, dat we eerst naar onszelf mogen kijken: welk voorbeeld geven wij aan het kind?

Een andere gedachte van Steiner is dat een leerkracht (en als er in zijn tijd al pedagogisch medewerkers hadden bestaan, had hij ook hen genoemd) iedere dag weer zelf kunstzinnig het onderwijs schept. Onderwijs komt niet uit boeken of methoden die voorschrijven hoe een bepaalde les of activiteit vormgegeven moet worden. Onderwijs wordt iedere dag opnieuw vormgegeven binnen wat de leeftijd, het vrijeschoolleerplan, de ontwikkelingsfase en de groep kinderen de leerkracht aan informatie en inspiratie geven. Dit gebeurt met hoofd,

hart en handen en maakt opvoeden tot een kunstzinnig proces. Voor pedagogisch medewerkers in de kinderopvang betekent dit dat zij iedere dag weer opnieuw kijken wat dit kind in deze groep voor een gezonde ontwikkeling nodig heeft. Om te weten wat je ziet en hoe je dit kunt duiden, is kennis van het kind en de mens nodig. ‘Het hele leven is als een plant, die niet alleen bevat wat het oog te zien krijgt, maar ook nog diep in zich een toekomstige toestand verbergt. [...] Maar zou iemand kunnen zeggen hoe zulke plantendelen eruit gaan zien als hij van de plant alleen wil onderzoeken wat zich momenteel aan het oog voordoet? Dat kan alleen als je bekend bent geraakt met het wezen van de plant. Wil je het wezen van de mens in wording leren kennen, dan moet je uitgaan van een beschouwing van de verborgen natuur van de mens als geheel’, aldus Rudolf Steiner in *De opvoeding van het kind*. Opvoeden is op zoek gaan naar het verborgene in ieder kind. ‘Worden wie je bent’ is een motto van de vrijescholen. Pedagogisch

medewerkers zijn op zoek naar dat wat worden wil. Daar is moed voor nodig. Moed omdat boeken waarin per moment beschreven staat wat je als pedagogisch medewerker of leerkracht moet doen, ‘veilig zijn’. Je hoeft niet meer zoveel zelf na te denken. Een kenmerk van werken vanuit antroposofische inspiratie is dat je als mens zelf nadenkt en blijft nadenken. ‘Wat zie ik? Wie is dit kind? Wat vraagt een kind in deze leeftijdsfase van mij als opvoeder? Wat weet ik van deze fase? Bij wie kan ik iets navragen over deze ontwikkelingsfase als ik het zelf niet weet? Wat werkte op een eerder moment bij dit kind?’ en vele, vele vragen meer. Dit maakt opvoeden tot iets wat in het moment geschapen wordt. Het maakt opvoeden tot een kunst.

*Als je twijfelt aan je moed ben je verloren.**

Pedagogisch medewerkers zijn mensen met veel moed. Zij scheppen iedere dag weer een plek voor de kinderen van anderen, die aan hen worden toevertrouwd. Hoe jonger het kind, des te kwetsbaarder het is. Pedagogisch medewerkers voeden met hoofd, hart en handen op. Bovenal hebben zij hun hart nodig om dit werk met en voor de kinderen te kunnen doen.

Antroposofie treedt in de mens op als behoefte van het hart en het gevoel. Ze moet haar rechtvaardiging vinden door de mogelijkheid dat ze deze behoefte bevedigt. De antroposofie erkennen kan alleen degene die daarin vindt wat hij vanuit zijn hart moet zoeken. [...] [Dit kunnen] alleen mensen die bepaalde vragen over het wezen van de mens en de wereld zo sterk als levensnoodzaak voelen als je honger en dorst voelt.

Rudolf Steiner**

* Uitspraak Bernard Lievegoed (1902-1992) Psychiater, antroposofisch initiatief nemer, auteur.

** In *Kerngedachten van de antroposofie. Wat Michaël wil.* GA 26, Vrij Geestesleven, Zeist, 2012, blz 14.

De kinderopvang is wereldwijd de jongste loot aan de boom van de pedagogiek. Antroposofische kinderopvang is de jongste loot aan de boom van de geschiedenis van de vrijescholen in Nederland. Het is voor deze vorm van kinderopvang in Nederland niet altijd gemakkelijk om een serieuze plek te vinden tussen collega beroepsopvoeders. Vanuit oprechte zorg voor het jonge kind wordt in antroposofische kringen soms gemeend dat het jonge kind bij de eigen ouders thuis zou moeten blijven. Lang niet altijd weet men in onderwijsland (leerkrachten, directie en/of besturen) hoe de wetgeving in elkaar zit en dat ouders met bijvoorbeeld een bijstandsuitkering een sollicitatieplicht hebben als hun kind tien weken oud is. Of dat de zwangerschapsverloven in Nederland stoppen als een kind drie maanden oud is. Veel ouders voelen zich schuldig dat ze hun kind zo jong naar de kinderopvang moeten brengen. Schuldgevoelens ontstaan als de werkelijkheid niet meer overeenkomt met de innerlijke beleving van wat je wilt. Als maatschappij kunnen we ouders helpen om zonder schuldgevoel hun kind aan iemand toe te vertrouwen als we met elkaar meer 'levensrealisme' ontwikkelen:

Schuld moeten we omruilen voor hoop. Berouw moeten we omruilen voor plezier in het leven.

Michaëla Glöckler, antroposofisch kinderarts

Het leven en de maatschappij zitten anno nu zo in elkaar dat veel kinderen mede worden opgevoed door beroepsopvoeders. Hoe kunnen we met elkaar plekken creëren waar kinderen zo door anderen dan de eigen ouders worden opgevoed, dat ze zich gezond, veilig, gezien, geborgen en gewaardeerd voelen? Hoe kunnen we met elkaar plekken creëren waar ouders voelen en zien dat anderen zich vanuit hun beroep verbinden met hun kind en met hen als ouder, om zo als opvoedpartners samen om het kind heen te staan? Hoe kunnen scholen en BSO's zo met elkaar samenwerken dat kinderen ervaren dat zij onder hetzelfde dak gedragen worden door dezelfde waarden, peda-

gogische uitgangspunten en visie? Hoe kunnen we binnen de vrijeschoolgemeenschap en kinderopvangorganisaties zo samenwerken dat het welbevinden van kinderen de hele dag door gedragen wordt, ongeacht of het kind op school of op de opvang is? De kinderen van nu vormen de samenleving van de toekomst. Hoe kunnen we met de volwassenen van nu werken aan een gezonde wereld voor het kind, de ouders, de beroepsopvoeders en, met een groot gebaar, uiteindelijk voor ons allemaal?

Er bestaan in Nederland plekken waar kinderen verzorgd en opgevoed worden waarbij de antroposofie een bron van inspiratie is om het goede op het juiste moment te doen. Er zijn ook kinderdagverblijven die zich niet specifiek antroposofisch noemen, maar die zich wel laten inspireren door de antroposofie. Dit boek wil bijdragen aan de betekenis van antroposofische inhouden en waarden zodat er steeds meer plekken in onze samenleving mogen ontstaan waar kinderen gezond verzorgd en opgevoed worden.

Dit boek is als volgt opgebouwd: als eerste is een stukje geschiedenis beschreven. Wie de geschiedenis van de kinderopvang in Nederland kent, begrijpt hoe de kinderopvang nu is vormgegeven. Dan volgt een algemeen hoofdstuk over de kinderopvang van nul tot dertien jaar. Daarna wordt in deel een vanuit de uitgangspunten van de IASWECE (de internationale vereniging voor Waldorf/Steiner pedagogiek voor het kind van nul tot zeven jaar) beschreven hoe de kinderopvang van nul tot vier jaar is vormgegeven. Tot slot volgt deel twee over de BSO, dat eveneens aan de hand van de uitgangspunten van de IASWECE is opgebouwd.

In de bijlagen zijn twee lijstjes met vragen opgenomen die ouders bij een kennismakingsgesprek bij de kinderopvang van nul tot vier jaar of de BSO kunnen stellen, en een recept hoe je zelf bijenwas voor in de oven kunt maken, omdat hier veel vraag naar is.

De deur naar de toekomst opent zich, door een relatie aan te gaan met de ander.

Rudolf Steiner

Ik wens alle kinderen toe dat zij bij de kinderopvang warme relaties ervaren, zodat deze hen mogen begeleiden op hun levensreis.

BSO Kind in Beeld, Leiden.

1 Geschiedenis van de (antroposofische) kinderopvang in Nederland

‘Vroeger is niet altijd beter, het heden niet altijd slechter.’ We leven in een tijd met veel nieuwe uitdagingen en vragen aan ons als opvoeders. Vragen die nog niet eerder aan onze deur klopten. Veel vragen hangen samen met de tijd waarin wij leven. De westers georiënteerde mens is een individu binnen een samenleving met vele anderen. We willen ons onderscheiden en er niet meer één zijn van de familie Jansen. We willen onze eigen talenten en kwaliteiten ontplooiën en deze integreren in de eigen biografie. Dit gegeven is relatief nieuw in de mensheidsgeschiedenis. Dat ‘moeder de vrouw’ niet meer iedere maandag de dekens buiten hangt, op woensdag gehaktballen draait en op zaterdag de schoenen poetst, is pas sinds eind jaren tachtig veranderd. Vanaf die tijd werd het algemeen maatschappelijk geaccepteerd dat een vrouw buitenshuis werkt en heeft de betaalde kinderopvang een maatschappelijke functie gekregen. (Binnen reformatorische kerkgezindten is hier overigens nog geen sprake van. Voor zover mij bekend is er bijvoorbeeld geen reformatorische kinderopvang nul tot vier jaar in Nederland.)

Hoe is de geschiedenis verlopen tot het moment waarop we nu staan?

Tot 1800 leefden mensen honderden, misschien wel duizenden jaren lang op een zelfde, herkenbare wijze: het huis en de arbeid waren nauw met elkaar verbonden. Men reisde weinig voor werk, behalve in beroepen die van reizen afhankelijk waren zoals de troubadour en de marskramer. Kinderen leefden dicht bij hun ouders, die vaak beiden een taak hadden in het arbeidsleven. De boer kon het werk op